

D A B O
Z E M L J A
D O B R O
O B R O D I L A

ZAKLADNA
NAJDBA
POZNORIMSKEGA
POLJEDELSKEGA
ORODJA

Na kraškem obrobju Pivške kotline, prav blizu tam, kjer je ponor potoka Lokva oblikoval visoko apnenčasto steno, prepredeno s spodmoli in jamami, in kjer še danes kraljuje mogočni grad, je bil odkrit zaklad.

Zaklad je bil odkrit na zakraselem severnem obrobju Pivške kotline. V ozadju je viden plato Hrušice.

11

ODKRITJE

O zakladih se vedno veliko govori in sprašuje. Predmeti zakladnih najdb so človeku v preteklosti veliko pomenili. V želji, da bi predmete ohranil, jih je zakopal na skrivno mesto.

Prav posebno mesto si je za zakop izbral lastnik našega zaklada.

Našel ga je v kraškem gozdu med vasema Predjama in Bukovje. Predmeta je skril v ozko škrapljo med dva visoka apnenčasta čoka. Prav tu in tik pod površino ju je leta 2017 pri delu v gozdu odkril vaščan.

11
Gozdnato območje med Predjamo in Bukovjem je polno globokih škrapelj, prekritih z mahom.

ODKRITJE

IV

ODKRITJE

Škraplja, v kateri sta bila skrita predmeta, je le ena izmed številnih podobnih.

Po obliki, teži in materialu povsem običajna, a za preživetje dragocena predmeta sta bila najdena slučajno. Njuna zgodba, ki je dolga več stoletij, bi se lahko že končala, a je najditelj predmetoma dal novo domovanje v Notranjskem muzeju Postojna.

Notranjski muzej
Postojna.

Predmeta ob
prihodu v muzej in
pred restavriranjem.

ODKRITJE

V

Zaklad je sestavljen iz dveh železnih predmetov – lemeža in štirogeljne kopače. Gre za poljedel-ski orodji, in prav ta orodja največkrat sestavljajo zaklade po Evropi in tudi pri nas, kar kaže, kako pomembna so bila za preživetje tedanjega človeka.

VI

ZAKLAD

Lemež je lopatasti del rala – za oranje je potreben še drugi del, tako imenovano črtalo, ki pa v našem zakladu ni bilo odkrito. Tako oblikovani železni lemeži, ki so se pojavili že ob koncu mlajše železne dobe, so bili v uporabi celotno rimsko obdobje (od 1. do 4. stol.). Zelo pogosti so v pozni antiki (5. in 6. stol.). Odkriti so bili v več višinskih naselbinah iz tega časa, velikokrat tudi kot del zaklada. Pojavljajo pa se tudi v zgodnjem srednjem veku (od 7. do 10. stol.). Lemeži so se skozi stoletja oblikovno le malo spremenili, zato je določitev časa nastanka predmeta pravi izziv za arheologe.

Lemež s trikotno lopato in plavutastim nasadiščem. Dolžina 34 cm, širina 18,4 cm, teža 6,1 kg, Notranjski muzej Postojna.

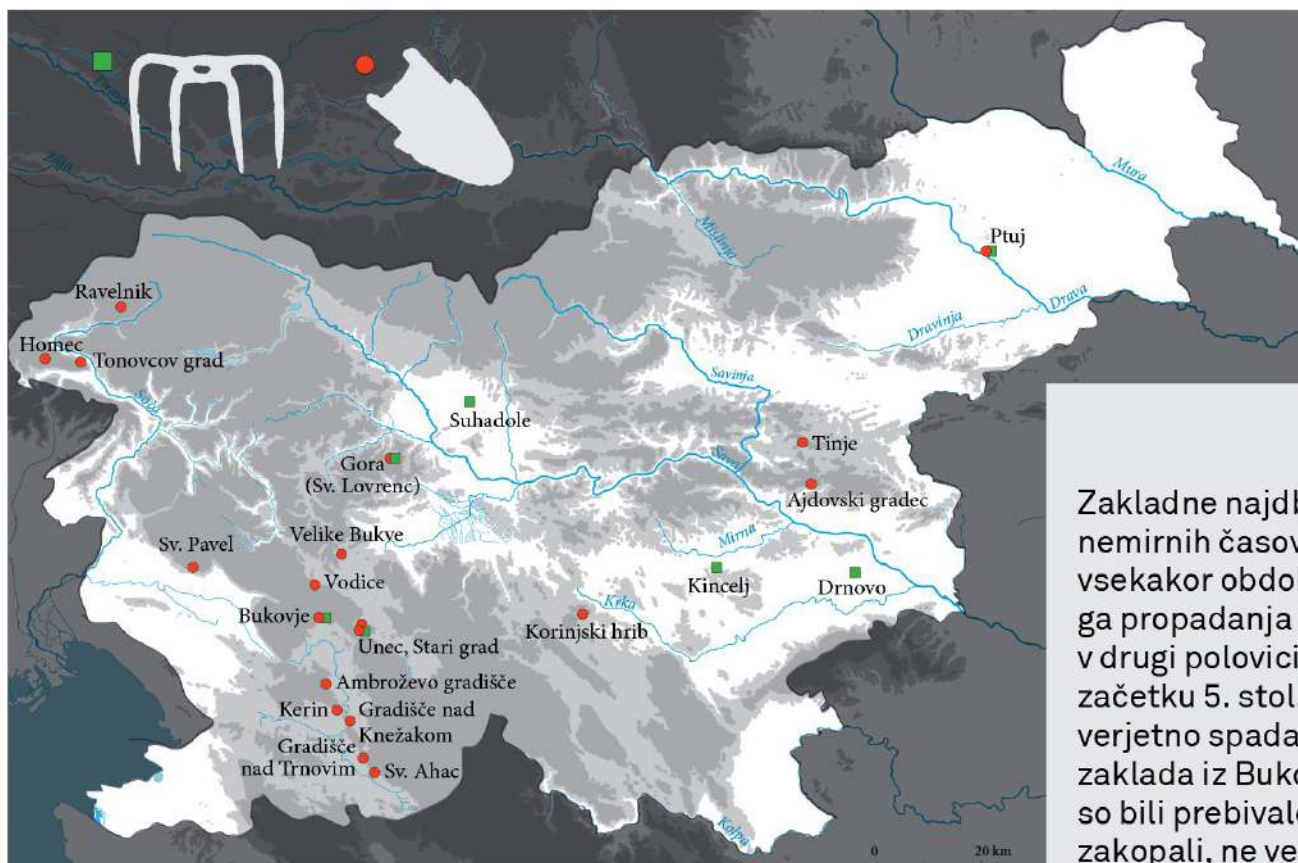

Štiriogeljna kopača. Zobje so rahlo zviti, dve konici zob sta poškodovani. Višina 23 cm, širina 30 cm, teža 2 kg, Notranjski muzej Postojna.

Štiriogeljna kopača je prav tako poljedelsko orodje. Take kopače so uporabljali za globoko okopavanje tal, za obdelavo vinogradov in oljčnih nasadov ali za čiščenje korenin in razbijanje grud po oranju. V svojem delu »O poljedelstvu (*De agricultura*)« jih omenja že rimski pisec Katon Starejši okr. l. 160 pr. n. št. V Sloveniji so zaenkrat redke.

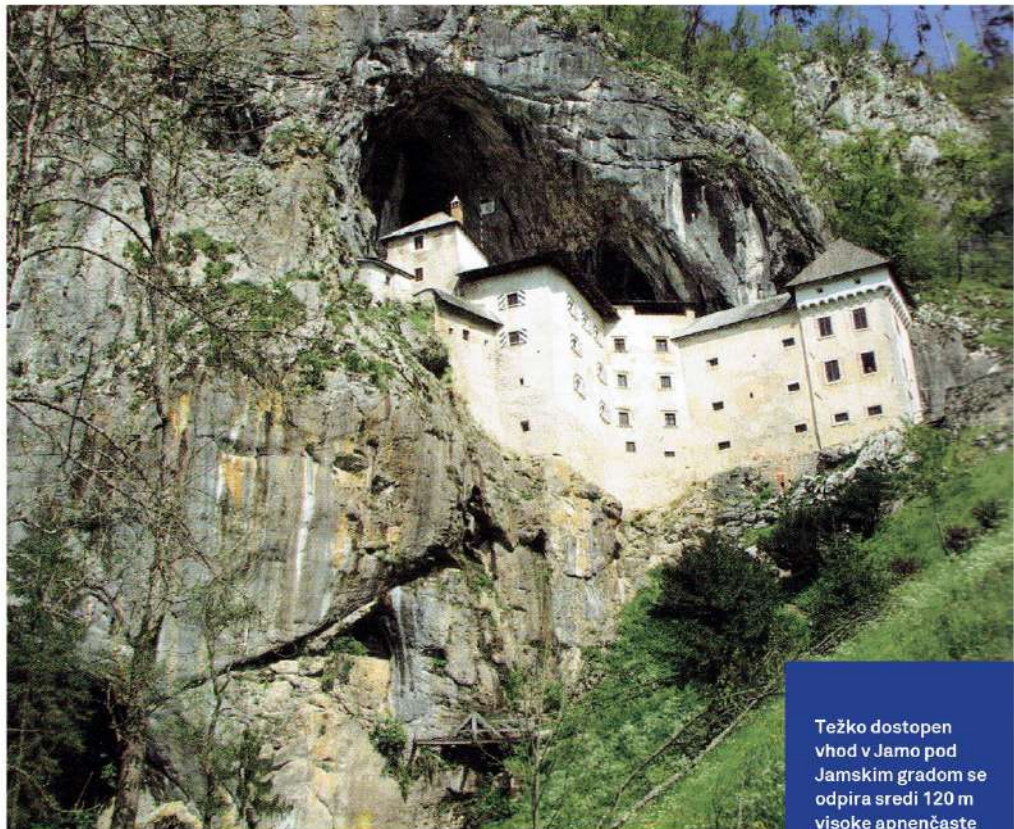

Zakladne najdbe so znak nemirnih časov. Tako je bilo vsekakor obdobje postopnega propadanja rimske države v drugi polovici 4. in v začetku 5. stol., in v ta čas verjetno spada tudi zakop zaklada iz Bukovja. Od kod so bili prebivalci, ki so zaklad zakopali, ne vemo. Najbližja naselbina iz tega časa je bila odkrita v jami Konjski hlev pod Predjamskim gradom.

V prvi polovici 20. stol. so v Konjskem hlevu lastniki gradu, predstavniki rodbine von Windischgrätz, večkrat sami izkopavali ali finančno podprli arheološke raziskave.

Glavnina predmetov, ki so jih odkrili, sodi v prazgodovinsko obdobje, od bakrene do bronaste dobe (od konca 5. tisočletja pr. n. št. do 10. stol. pr. n. št.).

JAMA POD JAMSKIM GRADOM (KONJSKI HLEV)

Težko dostopen vhod v Jamo pod Jamskim gradom se odpira sredi 120 m visoke apnenčaste stene nad ponorom potoka Lokva. Jama je naravno preprišna in zato nima dobrih pogojev za dolgotrajno naselitev.

V jami so živeli tudi v poznorimskem obdobju, v 4. in začetku 5. stol. Verjetno so se sem umaknili prebivalci katere od bližnjih, danes še neznanih naselbin. Plasti iz tega časa so debele, vsebujejo bogate kovinske in keramične najdbe pa tudi precej zoglenelih ostankov žita.

JAMA
POD JAMSKIM GRADOM
(KONJSKI HLEV)

XI

Iz tega časa sta lepo okrašeni oljenki, uvoženi iz Afrike. Dolžina 11 cm, Notranjski muzej Postojna.

Vzroka, zakaj so prišli živet v za življenje neprijazno jamo, ne poznamo. Poleg domačinov je bila v tem času v jami tudi manjša rimska vojaška posadka, kar nam dokazujejo najdbe delov vojaške noše.

V jami je bilo najdenih več krilatih pasnih okovov, značilnih za 4. stol. od Konstantina dalje, redko se pojavljajo še v začetku 5. stol. Dolž. najdaljšega 4,9 cm, Notranjski muzej Postojna.

Jermenski zaključek, okrašen s klinastim vrezom, je bil del pasne garniture, kakršne so nosili konec 4. in v začetku 5. stol. Dolž. 6,8 cm, Notranjski muzej Postojna.

Posadka je verjetno nadzorovala pot, ki je že od prazgodovine potekala iz Vipavske doline čez Razdrto proti osrednji Sloveniji, nekoliko izgubila pomen v času največje moči rimske države in ga ponovno pridobila v nemirnih časih njenega propadanja. Bogato okrašene pasne garniture so ena od značilnosti poznorimske vojaške noše.

JAMA
POD JAMSKIM GRADOM
(KONJSKI HLEV)

XII

Zaponke (fibule) s
čebulastimi gumbi:
nosili so jih častniki
in višji državni
uradniki v 2. polovici
4. in začetku 5. stol.
Dolž. 8,7 cm,
Notranjski muzej
Postojna.

Jama je bila poseljena tudi
še po propadu rimske drža-
ve, konec 5. in v 6. stol.
V ta čas sodi amfora tipa LRA
1, ki izvira iz vzhodnega
Sredozemlja (južna obala
Turčije, severna Sirija, Rodos
in Ciper).

V takih amforah so uvažali
predvsem vino pa tudi druge
sredozemske dobrine (olje,
oljke, žita, suho sadje ...).
Viš. 46 cm, Notranjski muzej
Postojna.

JAMA
POD JAMSKIM GRADOM
(KONJSKI HLEV)

XIII

Znanje obdelave zemlje oziroma gojenja rastlin se je z Bližnjega vzhoda, kjer se je uveljavilo že na začetku srednje kamene dobe (približno pred 12.000 leti) postopno širilo na zahod. V 5. tisočletju imamo prve poljedelce izpričane na Ljubljanskem barju (bakrena doba). Zemljo so obdelovali ročno s kopačami, izdelanimi iz jelenovega rogovja. Rala, pomembnega orodja poljedelcev, v tem času verjetno še niso poznali.

Kopače iz Jame pod
Jamskim gradom,
Notranjski muzej
Postojna.

XIV

RALO

Morda že ob koncu bakrene dobe, prav gotovo pa v bronasti dobi so zemljo za posevke pripravili tudi s preprosto oblikovanimi rali, ki jih je vlekla živina. Izdelani so bili iz več lesenih delov.

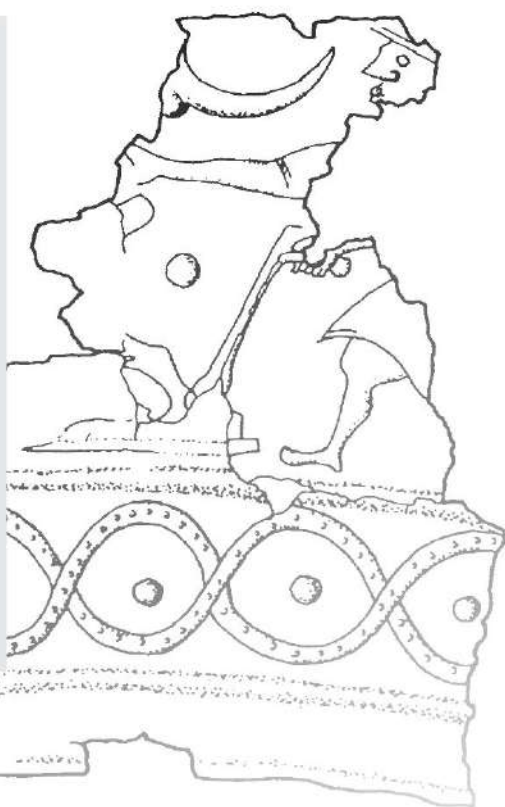

XV

RALO

Bronastodobno leseno ralo iz najdišča Lavagnone v Lombardiji. (povzeto po Suter et al., 2009).

Upodobitev orača na bronasti situli iz Nezakcija v Istri kaže, da se oblika rala tudi v starejši železni dobi ni bistveno spremenila. Še vedno je bilo leseno, sestavljeno iz treh delov: gredlja s plazom, ročice in lemeža. Pri tem je bil lemež, ki je bil iz trdega lesa, posebej pritrjen na plaz.

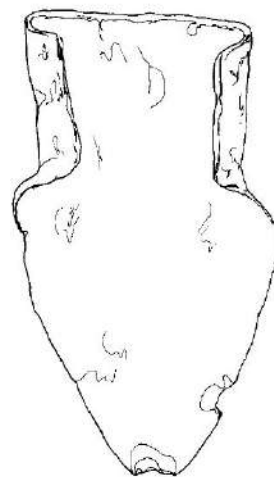
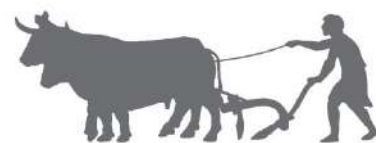

Ohranjen del situle s podobo orača je bil odkrit na nekropoli v Nezakciju v Istri in je iz konca 5. do 4. stol. pr. n. št. (povzeto po Mihovilič, 2001).

XVI

RALO

Velika tehnološka sprememba rala se je zgodila ob koncu 1. tisočletja pr. n. št., v mlajši železni dobi. Lemež, ki je bil tisočletja iz lesa, je dobil novo obliko v novem materialu. Izdelan je bil iz železa s plavutastim nasadiščem in lopatastim rezilom.

V Sloveniji je več najdišč iz mlajše železne dobe, kjer so odkrili železne lemeže. Na grobišču Idrija ob Bači je bil železen lemež odkrit v grobu iz 1. stol. pr. n. št. (povzeto po Guštin, 1991).

Rastlinski ostanki iz preteklosti se v zemeljskih plasteh ohranijo le v posebnih okoliščinah. Zaradi majhnih zrn arheologi ob izkopavanjih zemeljske sedimente spirajo skozi sito, da izločijo majhne delce iz kulturne plasti. Z analizo zrn izvemo, kakšne rastline so ljudje gojili v različnih obdobjih in različnih okoljih, ter s tem tudi, kakšna je bila njihova prehrana.

Prvi poljedelci so z Bližnjega vzhoda v Evropo zanesli tudi kulturne rastline, kot sta pšenica in ječmen. Koliščarji na Ljubljanskem barju so na obronkih tedanjega jezera pridelovali prav ta žita, poleg tega pa tudi oljne rastline (lan, mak) in grah; lan kasneje tudi kot vlakneno rastlino.

Zrnje enozrne pšenice z Ljubljanskega barja

Enozrna pšenica (*Triticum monococcum*)

Zrno graha z Ljubljanskega barja (*Pisum sativum*)

Lan (*Linum usitatissimum*)

Navadni ječmen (*Hordeum vulgare*)

XVIII

PRIDELKI

Proso (*Panicum
miliaceum*)

Žitne pleve

V pozni bronasti dobi se je žitom pridružilo še proso, ki se je močno razširilo zaradi svoje kratke rastne sezone. Sejali so ga lahko za glavnim posevkom in še pred ozimnim, zato je pomenil dodaten pridelek v primeru, da letina ni bila dobra.

Ob koncu bronaste dobe in v železni dobi so polja postala še bolj raznovrstna, o čemer pričajo ostanki pšenice z nepriraslimi plevami (*Triticum durum/turgidum/aestivum* – predhodnice današnje navadne pšenice), ovsa, rži in stročnic: leče, boba ter graha.

XIX

PRIDELKI

Bogata rimska kuhinja je bila plod živahnega prometa po Sredozemlju in je tudi v naše kraje zanesla 'eksotične', predvsem sadne in oljne prehranske rastline, kot so gojena vinska trta, breskev, granatno jabolko, oljka, figa, tudi buča *Lagenaria*. Rimljani so, zaradi njunih prehranskih vrednosti, iz Sredozemlja po naših gozdovih uspešno razširili tudi oreh in pravi kostanj. Nekatero od teh novih rastlinskih vrst so tako kmalu postale gojene in običajne tudi v osrednji Sloveniji.

Pečke vinske trte
(*Vitis vinifera*)

Koščice oljke (*Olea*)

XX

PRIDELKI

Plug je ena od najpomembnejših in najstarejših iznajdb človeka v poljedelskih kulturah. Izpopolnjena oblika pluga (*drvo*) omogoča s pomočjo vlečne živine obračanje, rahljanje in gnojenje obdelovalne zemlje za posevke. Na prelomu 20. stoletja ga je etnološko slovstvo poimenovalo kot nesomerno, enorezno oralo, ki z nesomernim lemežem in črtalom reže zemljo ter jo z enostransko desko obrača na eno stran in drobi.

XXI

PLUČ

Foto: Fanči Šarf,
1955. Hrani SEM.

Razvoj orala – od rala, skoraj v celoti lesenega pluga (železni lemež) do polželeznega in današnjega železnega pluga – je povezan z ljudskim znanjem in rokodelskimi veščinami, z domačo kolarsko in kovaško obrtjo. Plug nastopa tudi v obrednem oranju (orači); v pustni šegi, ki jo spremljajo apotropejska dejanja.

XX11

PLUČ

Plug / drvu, Osredok, 19. stoletje,
Inv. št. 41, kmečka zbirka,
Notranjski muzej Postojna.

KOLE, KOLE, KOLEDO

KOLE, KOLE, KOLEDO,
NOVO LETO JE PRIŠLO!
KAJ NAM BO PRINESLO?

ZDRAVJE, DELO, JELO,
DA BO DOBRA VOLJA,
DA BO VEČJA MOČ
PRI ORANJU POLJA,
ČE BO POLJE PREORANO,
S KLENIM ZRNJEM POSEJANO,
POLNE KAŠČE BODO ŽITA,
VSA DRUŽINA SITA.

KDOR LENOBO PASE,
TRAVA MU NE RASE,
PUSTA MU JE NJIVA.

SKOZI STREHE VETER VLEČE
IN NIKJER NI SREČE,
V PRAZNI KASCI PAJEK PREDE,
REVŠČINA NA PRAČ MU SEDE.

KOLE, KOLE, KOLEDO,
NOVO LETO JE PRIŠLO!
KAR ZAVIHAJMO ROKAVE
IN PREMAČAJMO TEŽAVE!

(Ljudmila Prunk-Utva?)

» ... ŠKRJANČEK PA POLETI Š POLJSKE RAVNINE
IN NAS VSE PREBUDI: »POJTE NA NJIVE!«
ON SE TJA V ZRAK SPVSTI, NAM PA ZAŽYRCOLI:
»KMETIČ LE POJD' ORAT, ŽENKA SEJAT. ...«

(Preljuba si ti, pomlad!, narodna pesem)

»... KMETIČ VESELO NA SVETU ŽIVI.
NA POLJE ČRE ORATI,
ČRE SVOJE ŽITO SJATI,
KORAJŽNO, VESELO NA SVETU ŽIVI...«

(Kmetič veselo na svetu živi, narodna pesem)

Viri in literatura

BOŽIČ, D. 2005, Die spätrömischen Hortfunde von der Gora oberhalb von Polhov Gradec. – *Arheološki vestnik* 56, 293–368.

– GASPARI, A., I. LAZAR, M. GUŠTIN, B. TRKMAN 2000, Late Roman tool finds from Celje, Gradišče at Zbelovska gora and Sv. Pavel above Vrtovin (Slovenia). – V: M. Feugère, M. Guštin (ur.), *Iron, Blacksmiths and Tools. Ancient European Crafts. Monographies Instrumentum* 12, 187–208. – GUŠTIN, M. 1991, Posočje in der jüngeren Eisenzeit / Posočje v mlajši železni dobi. – Katalogi in monografije 27. – KOROŠEC, J. 1956, Arheološke ostaline v Predjami. – *Razprave 1. razreda SAZU* 4/1. – LAHARNAR, B. 2012, *Notranjska med prazgodovino in antiko*. – Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.

– MIHOVILIČ, K. 2001, *Nezakcij. Prapovjesni nalazi 1900. – 1953. / Nesatctium. Prehistoric finds 1900 – 1953*. – Monografije i katalogi 11. – POKLAR, F. 1999, Rimski plug s Sv. Ahaca. V. stoletje n.št. – *Kočanski vestnik* 3, št. 9. – SUTER et al. 2009, *Pfahlbauten – Palafittes. Candidature au Patrimoine mondial de l'UNESCO "Sites palafittiques préhistoriques autour des Alpes" / Palafitte – Pile dwellings. UNESCO world heritage candidature "Prehistoric Pile dwellings around the Alps" / Kolišča. UNESCO – kandidatura za uvrstitev na seznam svetovne kulturne dediščine "Kolišča na jezerih in barjih okoli Alp"*. Biel/Bienne. – ŠVAJNCER, J. J. 2016, *Vojni muzej Logatec. Zakladi zgodovine*. – Logatec. – VELUŠČEK, A. 2010, *Koliščarji. O koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja*. Inštitut za arheologijo, Založba ZRC. – Ljubljana.

Razstavo so pripravili

Avtorici razstave Alma Bavdek, Zvezdana Modrijan

Strokovni sodelavki Magda Peršič, Tjaša Tolar

Besedila Alma Bavdek, Zvezdana Modrijan, Magda Peršič, Tjaša Tolar

Fotografije Matjaž Prešeren, Franci Novak, Tjaša Tolar, Peter Križman, Valentin Schein,
Arhiv ZRC SAZU, SEM, Wikimedia Commons

Ilustraciji Domen Perne, Ana Toličič

Izdelava karte Mateja Belak

Priprava slikovnega gradiva Vasja Cenčič, Peter Križman

Konserviranje in restavriranje predmetov Peter Križman

Jezikovni pregled ROSMAN I d. o. o.

Oblikovanje Vasja Cenčič

Sodelujoči inštituciji Notranjski muzej Postojna, Postojna in ZRC SAZU Inštitut za arheologijo, Ljubljana

Postojna, 2020

Razstavo so omogočili Ministrstvo za kulturo RS, Občina Postojna, Zavod Znanje Postojna, javni zavod,
OE Notranjski muzej Postojna in ZRC SAZU Inštituta za arheologijo Ljubljana

